



Ministerstwo Rolnictwa  
i Rozwoju Wsi



Program  
Rozwoju  
Obszarów  
Wiejskich  
na lata 2014-2020

# STRESZCZENIE SPRAWOZDANIA ROCZNEGO Z WDRAŻANIA PROGRAMU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH NA LATA 2014-2020 ZA ROK 2023

*przygotowane na podstawie art. 50 ust. 9 rozporządzenia Parlamentu  
Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013<sup>1</sup>*

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

---

<sup>1</sup> Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego [...]

## **WSTĘP**

Zawartość sprawozdania rocznego z realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) została określona w *rozporządzeniu wykonawczym Komisji (UE) nr 808/2014 ustanawiającym zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)*.

Szczegółowa struktura sprawozdania, w tym zawartych w nim tabel, wynika z wytycznych Komisji Europejskiej.

Wszelkie dane dotyczą stanu na 31 grudnia 2023 r., jeśli nie zaznaczono inaczej.

Niniejsze streszczenie obejmuje skrót najważniejszych informacji zawartych w sprawozdaniu.

## INFORMACJE NA TEMAT REALIZACJI PROGRAMU (ROZDZIAŁ 1 SPRAWOZDANIA)

PROW 2014-2020 został opracowany na podstawie przepisów Unii Europejskiej, w szczególności rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr:

- 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 oraz
- 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 roku ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące EFRR, EFS, FS, EFRROW oraz EFMiR,

a także aktów delegowanych i wykonawczych Komisji Europejskiej.

Podstawą prawną funkcjonowania PROW 2014-2020 w Polsce są:

- ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. 2015 poz. 349, z późn. zm.), zwana dalej ustawą o PROW, oraz
- ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. 2015 poz. 378, z późn. zm).

PROW 2014-2020 został przyjęty decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej z dnia 12 grudnia 2014 r.

Program jest finansowany z budżetu UE (Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich - EFRROW) i z krajowych środków publicznych.

Po uwzględnieniu dodatkowych środków w wysokości 3,6 mld euro, związanych z wprowadzeniem okresu przejściowego i wydłużeniem realizacji Programu o 2 lata, a także kwoty 945 mln euro z Europejskiego Funduszu Odbudowy (EIO), wspierającego działania w dziedzinach środowiska i cyfrowej transformacji, **budżet Programu wynosi obecnie 18,2 mld euro**, w tym 11,9 mld euro ze środków EFRROW.

Z budżetu PROW 2014-2020 finansowane są również zobowiązania podjęte w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Do końca 2023 r. w ramach PROW 2014-2020 **zakontraktowano 95% budżetu** Programu<sup>2</sup>.

Do końca okresu sprawozdawczego **zrealizowano płatności w kwocie 63,08 mld zł (14,12 mld euro)**, co stanowi 78% zwiększonego budżetu Programu.

Ostatecznym terminem rozliczenia wydatków w ramach Programu jest 31 grudnia 2025 roku.

---

<sup>2</sup> Wartość uwzględnia zobowiązania z poprzednich okresów programowania.

## **PRIORYTETY I CELE SZCZEGÓŁOWE REALIZOWANE W RAMACH PROGRAMU**

**PRIORYTET 1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie i leśnictwie oraz na obszarach wiejskich (P1), w tym cele szczegółowe:**

1A) *Wspieranie innowacyjności, współpracy i rozwoju bazy wiedzy na obszarach wiejskich*

1B) *Wzmacnianie powiązań między rolnictwem, produkcją żywności i leśnictwem a badaniami i innowacją, w tym do celów ulepszonych zarządzania środowiskiem i lepszych wyników*

1C) *Wspieranie uczenia się przez całe życie oraz szkolenia zawodowego w sektorach rolnictwa i leśnictwa*

Priorytet 1 jest priorytetem horyzontalnym. Nie posiada on odrębnego budżetu. Cele Priorytetu 1 są realizowane przez działania zaprogramowane w ramach innych priorytetów: M01 *Transfer wiedzy i działalność informacyjna*, M02 *Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw* oraz M16 *Współpraca*.

Realizacja celów Priorytetu 1:

Wskaźnik *Procent wydatków w ramach artykułów 14, 15 i 35 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 w odniesieniu do ogółu wydatków poniesionych w ramach PROW 2014-2020*

- zaplanowana wartość docelowa: 1,76%
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 0,77%
- cel został zrealizowany w 44% (na ten wynik wpłynęła realizacja płatności w ramach działań M01, M02 i M16)

Wskaźnik *Łączna liczba operacji współpracy otrzymujących wsparcie w ramach działania dotyczącego współpracy (art. 35 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013) (grupy, sieci/klastry, projekty pilotażowe...)*

- zaplanowana wartość docelowa: 218 operacji
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 395 operacji
- cel został zrealizowany w 181%.

Wskaźnik *Łączna liczba uczestników szkolenia na podstawie art. 14 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013*

- zaplanowana wartość docelowa: 211 810
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 35 553 (liczba uczestników szkoleń w ramach poddziałania *Wsparcie dla działań w zakresie kształcenia zawodowego i nabywania umiejętności*)
- cel został zrealizowany w 17% (realizacja celu jest mierzona na etapie zakończonych operacji)

**PRIORYTET 2. Zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami (P2), w tym cele szczegółowe:**

2A) *Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwianie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek, a także zróżnicowania produkcji rolnej*

2B) *Ułatwianie wejścia rolników posiadających odpowiednie umiejętności do sektora rolnictwa, a w szczególności wymiany pokoleń*

Limit środków Priorytetu 2: środki ogółem **5,76 mld** euro, w tym środki EFRROW **3,70 mld** euro  
Środki EFRROW zakontraktowane do końca 2023 r.: **91%**; środki wypłacone: **74%**<sup>3</sup>

Realizacja celów Priorytetu 2:

Wskaźnik *Procent gospodarstw rolnych otrzymujących wsparcie z programu rozwoju obszarów wiejskich na inwestycje związane z restrukturyzacją lub modernizacją*

- zaplanowana wartość docelowa: 3,28%
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 3,35% (wartość obliczona na podstawie liczby gospodarstw, które otrzymały płatności w ramach *Modernizacji gospodarstw rolnych - 50 597*)
- cel został zrealizowany w 102%

Wskaźnik *Procent gospodarstw rolnych korzystających z planów rozwoju działalności gospodarczej/ inwestycji dla młodych rolników otrzymujących wsparcie z programu rozwoju obszarów wiejskich*

- zaplanowana wartość docelowa: 1,78% (została zmniejszona w 2023 r. w efekcie zmiany Programu)
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 1,79% (wartość obliczona na podstawie liczby gospodarstw, które otrzymały płatności w ramach *Premii dla młodych rolników - 26 971*)
- cel został zrealizowany w 101%

Działania realizowane w ramach Priorytetu 2:

- M01 *Transfer wiedzy i działalność informacyjna* – wybrane operacje w ramach poddziałań 1.1 *Wsparcie dla działań w zakresie kształcenia zawodowego i nabywania umiejętności* i 1.2 *Wsparcie dla projektów demonstracyjnych i działań informacyjnych* (cel szczegółowy 2A)
- M02 *Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw* (2A)
- M04 *Inwestycje w środki trwałe* - poddziałanie 4.1 - typ operacji *Modernizacja gospodarstw rolnych* – z wyłączeniem obszaru f (2A)
- M04 - poddziałanie 4.3 *Wsparcie na inwestycje związane z rozwojem, modernizacją i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa* – typ operacji *Scalanie gruntów* (2A)

---

<sup>3</sup> Bez uwzględnienia instrumentu finansowego

- M06 *Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej - poddziałanie 6.3 Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw (Restrukturyzacja małych gospodarstw) (2A)*
- M06 - poddziałanie 6.4 *Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej (Rozwój przedsiębiorczości - rozwój usług związanych z rolnictwem i leśnictwem) (2A)*
- M06 - poddziałanie 6.5 *Płatności na rzecz rolników kwalifikujących się do systemu dla małych gospodarstw, którzy trwale przekazali swoje gospodarstwo innemu rolnikowi (Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa) (2A)*
- M21 *Wyjątkowe tymczasowe wsparcie dla rolników, mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw szczególnie dotkniętych kryzysem związanym z COVID-19 (2A)*
- M22 *Nadzwyczajne tymczasowe wsparcie dla rolników i MŚP szczególnie dotkniętych wpływem rosyjskiej inwazji na Ukrainę (2A)*
- M06 - poddziałanie 6.1 *Pomoc w rozpoczęciu działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników (Premie dla młodych rolników) (2B)*

**PRIORYTET 3. Wspieranie organizacji łańcucha żywnościowego, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, dobrostanu zwierząt oraz zarządzania ryzykiem w rolnictwie (P3), w tym cele szczegółowe:**

3A) *Poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów oraz organizacje międzybranżowe*  
 3B) *Wspieranie zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem w gospodarstwach*

Limit środków Priorytetu 3: środki ogółem **1,49 mld** euro, w tym środki EFRROW **0,96 mld** euro  
 Środki zakontraktowane do końca 2023 r. – łącznie z zobowiązaniami z poprzednich okresów programowania: **99%**; środki wypłacone: **73%**<sup>4 5</sup>

Realizacja celów Priorytetu 3:

Wskaźnik *Procent gospodarstw rolnych otrzymujących wsparcie w ramach systemów jakości, rynków lokalnych i krótkich cykli dostaw oraz grup/organizacji producentów*

- zaplanowana wartość docelowa: 1,13%
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 1,13% (wartość obliczona na podstawie liczby podmiotów w ramach działań M03 *Systemy jakości...* oraz M09 *Tworzenie grup producentów...* - łącznie 17 011)
- cel został zrealizowany w 100%

Wskaźnik *Procent gospodarstw rolnych uczestniczących w systemach zarządzania ryzykiem*

<sup>4</sup> Bez uwzględnienia instrumentu finansowego

<sup>5</sup> Ewentualne minimalne różnice w porównaniu do limitów wynikających z rozdziału 10 Programu wynikają z zastosowania przewidzianego przez Komisję Europejską mechanizmu elastyczności

- zaplanowana wartość docelowa: 0,43% (została zmniejszona w 2023 r. w efekcie zmiany Programu)
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 0,31% (wartość obliczona na podstawie liczby gospodarstw, które otrzymały płatności w ramach poddziałania 5.1 *Wsparcie inwestycji w środki zapobiegawcze...* oraz działania M17 *Zarządzanie ryzykiem* - łącznie 4 730)
- cel został zrealizowany w 73%

Działania realizowane w ramach Priorytetu 3:

- M01 *Transfer wiedzy i działalność informacyjna* – wybrane operacje w ramach poddziałań 1.1 *Wsparcie dla działań w zakresie kształcenia zawodowego i nabywania umiejętności* i 1.2 *Wsparcie dla projektów demonstracyjnych i działań informacyjnych* (cele szczegółowe 3A i 3B)
- M03 *Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych* (3A)
- M04 *Inwestycje w środki trwałe* - poddziałanie 4.2 *Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój* (*Przetwórstwo i marketing produktów rolnych*) (3A)
- M07 *Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich* - poddziałanie 7.4 - typ operacji *Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów* (3A)
- M09 *Tworzenie grup producentów i organizacji producentów* (3A)
- M14 *Dobrostan zwierząt* (3A)
- M16 *Współpraca* – wybrane operacje (3A)
- M05 *Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych* (3B)
- M17 *Zarządzanie ryzykiem* (3B)

#### **PRIORYTET 4. Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów związanych z rolnictwem i leśnictwem (P4), w tym cele szczegółowe:**

4A) *Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000 i obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej, a także stanu europejskich krajobrazów*

4B) *Poprawa gospodarki wodnej, w tym nawożenia i stosowania pestycydów*

4C) *Zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą*

Limit środków Priorytetu 4: środki ogółem **5,94 mld** euro, w tym środki EFRROW **3,94 mld** euro  
 Środki zakontraktowane do końca 2023 r. - łącznie z zobowiązaniami z poprzednich okresów programowania, wraz z płatnościami zaliczkowymi: **94%**; środki wypłacone: **87%**

Realizacja celów Priorytetu 4:

Wskaźnik *Grunty rolne objęte umowami o zarządzanie przyczyniającymi się do poprawy różnorodności biologicznej (ha) (cel szczegółowy 4A) + poprawy gospodarki wodnej (ha) (cel szczegółowy 4B) + poprawy gospodarowania glebą i/zapobieganiu erozji gleby (ha) (cel szczegółowy 4C)*

- zaplanowana wartość docelowa: 2,03 mln ha

- wartość osiągnięta w 2023 r.: 1,07 mln ha (wsparcie w ramach działań M10 *Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne* i M11 *Rolnictwo ekologiczne*)
- cel został zrealizowany w 53%

Wskaźnik *Procent gruntów rolnych w ramach umów o zarządzanie wspierających różnorodność biologiczną lub krajobrazy*

- zaplanowana wartość docelowa: 10,92% (co odpowiada powierzchni 1,577 mln ha)
- wartość osiągnięta w 2023 r.: 5,91% (co odpowiada powierzchni 0,854 mln ha – wsparcie w ramach działania M10 *Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne*)
- cel został zrealizowany w 54%

Wskaźnik *Procent lasów/innych zalesionych obszarów w ramach umów o zarządzanie wspierających różnorodność biologiczną*

- zaplanowana wartość docelowa: 0,17% (co odpowiada powierzchni 15,44 tys. ha)
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 0,11% (co odpowiada powierzchni 9,96 tys. ha - wsparcie w ramach poddziałania 8.5 *Inwestycje zwiększające odporność ekosystemów...*)
- cel został zrealizowany w 65%

Wskaźnik *Procent gruntów rolnych w ramach umów o zarządzanie dotyczących poprawy gospodarki wodnej*

- zaplanowana wartość docelowa: 10,81% (co odpowiada powierzchni 1,562 mln ha)
- wartość osiągnięta w 2023 r.: 5,86% (co odpowiada powierzchni 0,846 mln ha - wsparcie w ramach wybranych pakietów działania M10 *Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne*)
- cel został zrealizowany w 54%

Wskaźnik *Procent gruntów rolnych w ramach umów o zarządzanie dotyczących poprawy gospodarowania glebą i/lub zapobiegania erozji gleby*

- zaplanowana wartość docelowa: 14,05% (co odpowiada powierzchni 2,03 mln ha)
- wartość osiągnięta w 2023 r.: 7,4% (co odpowiada powierzchni 1,069 mln ha - wsparcie w ramach wybranych pakietów działania M10 *Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne* oraz całego działania M11)
- cel został zrealizowany w 53%

Działania realizowane w ramach Priorytetu 4:

- M01 *Transfer wiedzy i działalność informacyjna* – wybrane operacje w ramach poddziałań 1.1 i 1.2 (cele szczegółowe 4A i 4B)
- M04 *Inwestycje w środki trwałe* - poddziałanie 4.1 - typ operacji *Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach Natura 2000* (4A)
- M08 *Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów* – poddziałanie 8.5 *Inwestycje zwiększające odporność ekosystemów leśnych i ich wartość dla środowiska* (4A i 4C)
- M10 *Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne* (4A, 4B i 4C)
- M13 *Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami* (4A)



- M04 *Inwestycje w środki trwałe* - poddziałanie 4.1, typ operacji *Inwestycje mające na celu ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych / Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach OSN* (4B)
- M04 *Inwestycje w środki trwałe* - poddziałanie 4.3, typ operacji *Zarządzanie zasobami wodnymi* (4B)
- M11 *Rolnictwo ekologiczne* (4C)

**PRIORYTET 5. Promowanie efektywnego gospodarowania zasobami i wspieranie przechodzenia w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu (P5), w tym cele szczegółowe:**

5C) *Ułatwianie dostaw i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii, produktów ubocznych, odpadów i pozostałości oraz innych surowców nieżywnościowych dla celów biogospodarki*

5E) *Promowanie ochrony pochłaniaczy dwutlenku węgla oraz pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie*

Limit środków Priorytetu 5: środki ogółem **334,7 mln** euro, w tym środki EFRROW **213 mln** euro  
 Środki zakontraktowane do końca 2023 r. - łącznie z zobowiązaniami z poprzednich okresów programowania, łącznie z płatnościami zaliczkowymi: **80%**; środki wypłacone: **58%**

Realizacja celów Priorytetu 5:

Wskaźnik *Grunty rolne i leśne objęte umowami o zarządzanie przyczyniającymi się do pochłaniania CO<sub>2</sub> i ochrony pochłaniaczy CO<sub>2</sub> (ha) (cel szczegółowy 5E) + Grunty rolne objęte umowami o zarządzanie w celu redukcji emisji gazów cieplarnianych lub amoniaku (ha) (cel szczegółowy 5D) + Grunty nawadniane, na których wprowadza się bardziej efektywne systemy nawadniające (ha) (cel szczegółowy 5A).*

- zaplanowana wartość docelowa: 5 100 ha
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 4 722 ha (wsparcie w ramach poddziałania 8.1 *Zalesianie...*)
- cel został zrealizowany w 93%

Wskaźnik *Całkowita suma inwestycji na rzecz wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych*

- zaplanowana wartość docelowa: 160 mln euro
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 28,5 tys. euro (wartość obliczona na podstawie inwestycji w obszarze *Zielona energia...* w ramach *Modernizacji gospodarstw rolnych*)
- cel został zrealizowany w 0,02% (w 2023 r. rozpoczęto realizację tego rodzaju wsparcia)

Wskaźnik *Procent gruntów rolnych i leśnych objętych umowami o zarządzanie przyczyniającymi się do pochłaniania dwutlenku węgla i ochrony węgla*

- zaplanowana wartość docelowa: 0,02% (co odpowiada powierzchni 5 100 ha)
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 0,0199% (co odpowiada powierzchni 4 722 ha - wsparcie w ramach poddziałania 8.1 *Zalesianie...*)
- cel został zrealizowany w 93%

Działania realizowane w ramach Priorytetu 5:

- M04 *Inwestycje w środki trwałe* - poddziałanie 4.1 - typ operacji *Modernizacja gospodarstw rolnych* – wyłącznie obszar f (cel szczegółowy 5C)
- M08 *Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów* – poddziałanie 8.1 *Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych* (5E).

**PRIORYTET 6. Promowanie włączenia społecznego, zmniejszania ubóstwa oraz rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich (P6)**, w tym cele szczegółowe:

6A) *Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw, a także tworzenia miejsc pracy*

6B) *Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich*

Limit środków Priorytetu 6: środki ogółem **3,91 mld** euro, w tym środki EFRROW **2,66 mld** euro <sup>5</sup>  
Środki zakontraktowane do końca 2023 r.: **99%**; środki wypłacone: **62%**

Realizacja celów Priorytetu 6:

Wskaźnik *Miejsca pracy stworzone w ramach projektów objętych wsparciem* (6A)

- zaplanowana wartość docelowa: 25 654
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 8 280 (miejsca pracy utworzone w ramach poddziałania 6.2 *Pomoc na rozpoczęcie pozarolniczej działalności...*)
- cel został zrealizowany w 32% (realizacja celu jest mierzona na etapie zakończonych operacji)

Wskaźnik *Procent ludności wiejskiej objętej strategiami lokalnego rozwoju*

- zaplanowana wartość docelowa: 72,65%
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 72,65% (wartość obliczona na podstawie liczby osób zamieszkujących obszar objęty lokalnymi strategiami rozwoju - 20,13 mln)
- cel został zrealizowany w 100%

Wskaźnik *Procent ludności wiejskiej korzystającej z ulepszonych usług / infrastruktury*

- zaplanowana wartość docelowa: 24,1%
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 17,8% (wartość obliczona na podstawie liczby osób korzystających z efektów wdrażania działania M07 *Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich* - ok. 4,9 mln)
- cel został zrealizowany w 74%

Wskaźnik *Miejsca pracy stworzone w ramach projektów objętych wsparciem (LEADER)*

- zaplanowana wartość docelowa: 14 420
- wartość osiągnięta do końca 2023 r.: 17 520
- cel został zrealizowany w 121%

Działania realizowane w ramach Priorytetu 6:

- M06 *Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej* - poddziałanie 6.2 *Pomoc na rozpoczęcie pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich (Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej)* (cel szczegółowy 6A)
- M07 *Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich* - poddziałanie 7.2 *Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury (...)* (6B)
- M07 - poddziałanie 7.4 - typ operacji *Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne lub kształtowanie przestrzeni publicznej* (6B)
- M07 - poddziałanie 7.6 *Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości(...)* (Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego) (6B)
- M19 *Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER* (6B)

## **INSTRUMENT FINANSOWY W FORMIE FUNDUSZU GWARANCJI ROLNYCH**

W 2019 r. został utworzony Fundusz Gwarancji Rolnych (FGR) finansowany ze środków PROW 2014-2020, którego celem jest wsparcie gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórczych w dostępie do finansowania. W jego ramach Bank Gospodarstwa Krajowego (za pośrednictwem banków kredytujących) udziela gwarancji stanowiących zabezpieczenie do 80% kwoty niespłaconego kapitału kredytu udzielonego przez bank kredytujący, a także (od 2020 r.) dopłat do oprocentowania kredytów obrotowych.

Kredyty z gwarancją FGR mogą być udzielane na finansowanie operacji w ramach *Modernizacji gospodarstw rolnych* (poddziałanie 4.1 / Priorytet 2 / cel 2A) oraz *Przetwórstwa i marketingu produktów rolnych* (poddziałanie 4.2 / Priorytet 3 / cel 3A).

W 2022 r. zwiększono dopłaty do oprocentowania z 2% do 5%.

Budżet instrumentu finansowego wynosi aktualnie 119 mln euro.

Do końca 2023 r. ARiMR zrealizowała na rzecz BGK płatności na łączną kwotę 545 mln zł, w tym w 2023 roku w kwocie 116,9 mln zł.

Banki kredytujące wsparły 10 631 ostatecznych odbiorców, udzielając 14 574 kredytów na łączną kwotę 2 707,3 mln zł, dla których BGK udzielił gwarancji oraz dopłat do oprocentowania.

Szczegółowe dane kwotowe dotyczące realizacji instrumentu finansowego zostały przedstawione w rozdziale 10 sprawozdania.

**STAN REALIZACJI PROW 2014-2020 NA 31 GRUDNIA 2023 R.**

Działanie / poddziałanie		Limit środków [zł]	Zawarte umowy / wydane decyzje (czynne)*			Zrealizowane płatności					Limit środok. [euro]
Kod	Nazwa	ogółem	liczba	kwota [zł]	% limitu	liczba beneficjentów	kwota [zł]		kwota [euro]	% limitu EFRROW	ogółem
				ogółem			ogółem	EFRROW	ogółem		
1	Transfer wiedzy i działalność informacyjna	215 562 502,10	70	204 091 001,72	94,7%	24	65 828 968,82	41 886 972,41	14 463 048,59	29,5%	48 999 757,00
1.1	Wsparcie kształcenia zawodowego i nabywania umiejętności		67	109 462 179,32		23	52 308 622,95	33 283 976,34	11 517 439,47		
1.2	Wsparcie na demonstracje i działania informacyjne		3	94 628 822,40		1	13 520 345,87	8 602 996,07	2 945 609,12		
2	Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw	482 737 628,79	121	477 389 751,71	98,9%	28	319 573 304,83	203 344 492,60	70 366 030,71	65,2%	108 000 519,00
2.1	Świadczenie kompleksowej porady dla rolnika		88	456 392 846,75		17	301 229 590,91	191 672 387,72	66 388 619,76		
	Świadczenie kompleksowej porady dla właściciela lasu										
2.3	Wsparcie na szkolenia doradców		33	20 996 904,96		11	18 343 713,92	11 672 104,88	3 977 410,95		
3	Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych	184 726 163,11	3 422	176 460 251,98	95,5%	10 642	106 390 605,15	67 696 237,31	23 935 608,83	57,0%	42 004 400,00
3.1	Zobowiązania 2007-2013 i 2014-2020		3 318	32 840 721,00		10 593	31 221 532,14	19 866 157,20	7 189 422,58		
	Zobowiązania 2014-2020		3 318	10 268 987,78		2 438	8 649 798,92	5 503 837,82	1 961 337,55		
	Zobowiązania 2007-2013			22 571 733,22		8 305	22 571 733,22	14 362 319,38	5 228 085,03		
3.2	Wsparcie na przeprowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych		104	143 619 530,98		50	75 169 073,01	47 830 080,11	16 746 186,25		
4	Inwestycje w środki trwałe	17 275 283 778,72	57 184	15 083 529 820,89	87,3%	45 596	11 407 064 272,52	7 422 965 152,56	2 537 984 866,66	65,2%	3 894 346 435,00
4.1	Modernizacja gospodarstw rolnych	10 652 286 423,52	47 601	9 117 561 627,41	85,6%	41 728	8 019 159 061,14	5 102 590 766,90	1 793 765 003,59	74,9%	2 393 752 298,00
	Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach Natura 2000	422 507 051,02	2 793	419 347 120,57	99,3%	2 554	392 198 466,57	343 639 166,53	87 802 796,45	92,6%	94 798 335,00
	Inwestycje mające na celu ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych	566 260 768,99	5 072	421 841 042,45	74,5%	3 588	271 121 607,04	243 081 703,03	59 262 302,38	46,5%	127 338 894,00
4.2	Przetwórstwo i marketing produktów rolnych	3 272 235 430,22	1 533	3 240 702 313,76	99,0%	935	2 218 562 733,79	1 411 671 461,21	495 158 682,88	67,1%	738 330 975,00

Działanie / poddziałanie		Limit środków [zł]	Zawarte umowy / wydane decyzje (czynne)*			Zrealizowane płatności					Limit środków [euro]
Kod	Nazwa	ogółem	liczba	kwota [zł]	% limitu	liczba beneficjentów	kwota [zł]		kwota [euro]	% limitu EFRROW	ogółem
				ogółem			ogółem	EFRROW	ogółem		
4.3	Scalanie gruntów	1 854 622 484,28	185	1 884 077 716,70	100%	53	506 022 403,98	321 982 054,89	101 996 081,36	24,1%	423 098 688,00
	Zarządzanie zasobami wodnymi	507 371 620,70	0	0,00	0,0%	0	0,00	0,00	0,00	0,0%	117 027 245,00
	w tym – PGW Wody Polskie		0	0,00		0	0,00	0,00	0,00		31 916 521,00
	w tym - gminy		0	0,00		0	0,00	0,00	0,00		85 110 724,00
5	Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych (...)	464 545 005,98	6 344	430 627 855,92	92,7%	4 930	345 664 100,69	218 729 733,75	75 998 050,80	73,5%	103 446 174,00
5.1	Inwestycje zapobiegające zniszczeniu potencjału produkcji rolnej		5 704	396 387 112,59		4 408	316 251 008,89	200 014 185,72	69 395 129,84		
5.2	Inwestycje odtwarzające potencjał produkcji rolnej		640	34 240 743,33		527	29 413 091,80	18 715 548,03	6 602 920,96		
6	Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej	13 793 346 343,55	123 357	13 166 374 672,91	95,5%	121 530	11 096 388 479,80	7 060 631 979,49	2 458 541 571,19	79,8%	3 081 875 831,00
6.1	Premie dla młodych rolników	3 388 198 734,30	26 587	3 395 150 000,00	100%	26 971	3 157 820 000,00	2 009 320 866,00	705 625 915,56	92,9%	759 171 231,00
6.2	Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej	3 158 196 171,88	18 165	3 183 550 000,00	100%	17 037	2 539 410 000,00	1 615 826 583,00	556 295 098,68	79,5%	699 477 347,00
6.3	Restrukturyzacja małych gospodarstw	4 345 967 238,10	72 832	4 369 920 000,00	100%	73 658	3 900 276 000,00	2 481 745 618,80	866 051 743,71	89,4%	969 252 603,00
6.4	Rozwój przedsiębiorczości - rozwój usług rolniczych	2 890 724 363,66	5 202	2 207 639 175,51	76,4%	3 389	1 488 903 418,60	947 389 237,98	328 236 712,28	50,4%	651 577 793,00
6.5	Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa	10 259 835,61	571	10 115 497,40	98,6%	570	9 979 061,20	6 349 673,71	2 332 100,96	97,3%	2 396 857,00
7	Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich	10 127 401 586,40	6 551	10 032 764 894,10	99,1%	2 167	5 778 705 441,11	3 698 048 198,50	1 310 380 289,50	56,6%	2 313 455 964,00
7.2	Budowa lub modernizacja dróg lokalnych		2 994	4 202 918 987,90		1 257	2 262 635 349,53	1 439 714 863,46	524 077 725,78		
	Gospodarka wodno-ściekowa		2 415	4 990 710 661,86		1 336	2 800 017 400,64	1 802 709 011,98	626 257 641,50		
7.4	Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne lub kształtowanie przestrzeni publicznej		851	528 998 851,84		597	437 115 523,34	278 136 604,34	97 125 572,13		
	Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji (...)		216	266 317 009,52		199	236 307 401,03	150 362 398,56	53 350 670,45		
7.6	Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego		75	43 819 382,98		75	42 629 766,57	27 125 320,16	9 568 679,64		

Działanie / poddziałanie		Limit środków [zł]	Zawarte umowy / wydane decyzje (czynne)*			Zrealizowane płatności					Limit środków [euro]
Kod	Nazwa	ogółem	liczba	kwota [zł]	% limitu	liczba beneficjentów	kwota [zł]		kwota [euro]	% limitu EFRROW	ogółem
				ogółem			ogółem	EFRROW	ogółem		
8	Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów	1 131 939 092,09	25 104	1 128 912 246,26	99,7%	18 967	864 128 409,13	549 843 653,73	195 863 899,75	76,0%	257 689 060,00
8.1	Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych		23 293	1 119 770 883,76		18 513	854 986 599,83	544 026 729,59	193 853 486,63		
8.1- w tym:	Zobowiązania 2014-2020		23 236	1 23 276 631,09		2 843	99 088 926,14	63 050 098,01	22 353 092,70		
	Zobowiązania 2007-2013		57	457 082 693,74		9 432	355 987 661,45	226 514 196,46	80 888 720,44		
	Zobowiązania 2004-2006			539 411 558,93		7 842	399 910 012,24	254 462 435,12	90 611 673,49		
8.5	Inwestycje zwiększające odporność ekosystemów leśnych i ich wartość dla środowiska		1 811	9 141 362,50		1 350	9 141 809,30	5 816 924,14	2 010 413,12		
9	Tworzenie grup producentów i organizacji producentów	1 162 502 552,75	772	1 270 656 354,00	100%	1 429	904 150 961,93	571 236 038,20	202 811 375,97	77,3%	262 416 420,00
w tym:	Zobowiązania 2014-2020		772	992 311 494,69		673	632 896 063,86	398 636 555,72	139 834 233,83		
	Zobowiązania 2007-2013			278 344 859,31		756	271 254 898,07	172 599 482,48	62 977 142,14		
10	Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne	8 489 853 946,48	560 734	8 901 250 388,29	100%	122 404	7 123 940 499,13	4 532 940 717,85	1 599 243 249,17	83,5%	1 915 164 058,00
10- w tym:	Zobowiązania 2014-2020		417 007	7 360 137 693,30		93 870	5 581 046 754,81	3 551 215 328,31	1 241 852 311,06		
	Zobowiązania 2007-2013		143 727	1 541 112 694,99		57 609	1 542 849 627,52	981 697 318,03	357 380 373,75		
	Zobowiązania 2004-2006					1	44 116,80	28 071,51	10 564,36		
11	Rolnictwo ekologiczne	3 756 279 709,35	145 222	3 622 415 132,33	96,4%	34 130	2 951 596 761,56	1 878 099 314,80	663 184 836,06	78,1%	849 068 117,00
11- w tym:	Zobowiązania 2014-2020		105 262	3 061 529 982,21		23 819	2 390 558 330,61	1 521 110 911,43	533 326 264,33		
	Zobowiązania 2007-2013		39 960	560 885 150,12		17 901	561 038 430,95	356 988 403,37	129 858 571,73		
13	Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami	12 522 192 087,17	6 445 193	11 295 216 456,14	90,2%	1 096 267	12 241 013 898,18	8 295 948 195,45	2 755 942 432,59	97,7%	2 820 928 425,00
13- w tym:	Zobowiązania 2014-2020		6 444 384	11 291 212 915,84		1 096 188	12 238 588 631,79	8 294 405 001,19	2 755 376 222,74		
	Zobowiązania 2007-2013 (część kamp. 2014)		809	4 003 540,30		812	2 425 266,39	1 543 194,26	566 209,85		

Działanie / poddziałanie		Limit środków [zł]	Zawarte umowy / wydane decyzje (czynne)*			Zrealizowane płatności					Limit środków [euro]
Kod	Nazwa	ogółem	liczba	kwota [zł]	% limitu	liczba beneficjentów	kwota [zł]		kwota [euro]	% limitu EFRROW	ogółem
				ogółem			ogółem	EFRROW	ogółem		
14	Dobrostan zwierząt	973 480 749,78	136 613	969 499 488,63	99,6%	57 957	970 473 556,06	668 679 376,53	210 636 977,03	99,7%	211 340 000,00
16	Współpraca	728 867 472,85	437	725 718 520,12	99,6%	330	351 059 232,82	157 069 854,99	76 481 120,20	46,7%	163 644 108,00
17	Zarządzanie ryzykiem	37 005 434,63	548	5 889 035,05	15,9%	536	5 882 589,44	3 743 088,80	1 291 365,03	15,2%	8 470 000,00
19	Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER	4 269 317 680,58	30 335	4 179 618 265,49	97,9%	22 683	3 643 618 504,11	2 246 664 531,16	819 885 733,50	85,0%	964 653 465,00
19.1	Wsparcie przygotowawcze		607	59 936 000,00		334	59 324 860,00	37 748 408,39	13 521 011,36		
19.2	Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju		29 134	3 299 890 166,32		22 592	2 860 569 800,55	1 769 720 843,66	643 705 724,00		
19.3	Wdrażanie projektów współpracy		321	188 769 248,85		284	129 211 714,52	61 962 875,13	28 542 246,80		
19.4	Wsparcie kosztów bieżących i aktywizacji		273	631 022 850,31		274	594 512 129,04	377 232 403,98	134 116 751,34		
20	Pomoc techniczna	2 119 312 775,00	1 613	1 416 584 392,50	66,8%	43	1 321 984 599,25	841 178 471,85	294 231 121,64	61,5%	478 137 978,00
21	Wyjątkowe (...) wsparcie dla rolników i MŚP (...) dotkniętych kryzysem związanym z COVID-19	1 198 799 940,03	180 304	1 198 851 096,11	100%	180 340	1 199 187 395,24	763 042 532,93	267 027 232,39	100%	266 943 558,00
22	Nadzwyczajne (...) wsparcie dla rolników i MŚP szczególnie dotkniętych wpływem rosyjskiej inwazji na Ukrainę	578 563 983,86	30 137	578 594 815,00	100%	30 137	578 724 815,00	368 242 599,77	122 722 661,33	100%	122 685 565,00
	Renty strukturalne	1 106 792 849,96		1 259 806 059,84	100%	53 466	1 259 806 059,84	801 610 222,11	298 022 333,52	100%	262 285 099,00
RAZEM - z wyłączeniem instrumentów finansowych		80 070 186 651,55		76 124 250 498,99	95,1%	1 306 811	62 535 182 454,61	40 391 601 364,79	13 999 013 804,46	77,5%	18 056 554 933,00
RAZEM - z uwzględnieniem instrumentów finansowych		80 618 511 283,20		76 669 242 498,99	95,1%		63 080 174 454,61	40 738 379 774,25	14 117 245 119,96	77,7%	18 175 554 933,00

W działaniach wieloletnich: 3.1,8,9,10,11 i Renty strukturalne – kwoty umów/decyzji dotyczą szacowanych wypłat dla beneficjentów, którzy podjęli zobowiązania w ramach PROW 2004-2006, PROW 2007-2013 oraz PROW 2014-2020 i które mogą być finansowane w ramach budżetu PROW 2014 - 2020.

## **POSTĘPY W REALIZACJI PLANU EWALUACJI (ROZDZIAŁ 2 SPRAWOZDANIA)**

Plan ewaluacji na 2023 rok został przygotowany przez komórkę organizacyjną odpowiedzialną za koordynację działań ewaluacyjnych programu oraz pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Zarządzającą Ewaluacją PROW 2014-2020.

W 2023 roku zrealizowane zostały dwa badania ewaluacyjne. Poniżej przedstawiono streszczenie ustaleń z tych badań.

### **1. Ocena efektów wdrażania wybranych instrumentów wsparcia PROW 2014-2020**

#### ***1.1 Przetwórstwo i marketing produktów rolnych:***

Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują, że poddziałanie było w znacznej części dobrze zaprojektowane oraz odpowiadało na potrzeby większości beneficjentów.

Analiza przyjętych kryteriów wyboru operacji pozwala stwierdzić, że zdecydowana większość z nich powiązana była z celami szczegółowymi i celami przekrojowymi poddziałania, a zatem spełniała swoją funkcję.

Założenia budżetowe dla poddziałania oraz podział środków między województwa i beneficjentów były w przypadku naborów adresowanych do grupy MŚP generalnie trafne, skuteczne i efektywne.

Biorąc pod uwagę zaobserwowany w całym sektorze wzrost wartości dodanej oraz rosnącą sprzedaż, można wnioskować, że środki inwestycyjne PROW 2014-2020 pozytywnie wpłynęły na poprawę bieżącej pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw sektora.

Niektóre grupy beneficjentów nie były w dostatecznym stopniu przygotowane do wykorzystania pomocy z PROW (rolnicy, domownicy i małżonkowie rolników). Z kolei w grupach przygotowanych do odbioru wsparcia (MŚP), przewaga tradycyjnych modeli biznesowych, opartych na konwencjonalnych systemach produkcji rolniczej, oznacza, że nie wykorzystano w wystarczającym stopniu wszystkich możliwości i źródeł tworzenia nowej wartości dodanej w sektorze.

W niektórych gminach i województwach obserwowano wyższe zainteresowanie udziałem w poddziałaniu oraz wyższy poziom wykorzystania środków. Były to województwa, które charakteryzowały się największą produkcją rolną w kraju oraz długą tradycją w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego i wprowadzania produktów rolnych do obrotu.

Wymagania programowe skłoniły przedsiębiorstwa do podjęcia działań na rzecz integracji tradycyjnych metod koncentrujących się na rozwijaniu produkcji i przetwórstwa z inicjatywami związanymi ze zrównoważonym rozwojem. Jest to bez wątpienia korzystna zmiana, odzwierciedlająca rosnącą świadomość i gotowość firm do adaptowania nowoczesnych rozwiązań.

Założenia dotyczące realizacji celów przekrojowych dotyczących ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu poprzez rozwój współpracy przedsiębiorstw sektora



z gospodarstwami ekologicznymi były słuszne, jednak ze względu na ograniczoną skalę takiej produkcji w Polsce, przyniosły tylko ograniczone efekty.

### **1.2 Modernizacja gospodarstw rolnych (obszar a,b,c,d)**

Ze wsparcia korzystają przede wszystkim osoby fizyczne, zazwyczaj mężczyźni. Średni wiek beneficjenta to 36 lat, a jedynie 10% z nich jest w wieku starszym niż 51 lat.

Gospodarstwa beneficjentów należy określić jako stosunkowo duże – ze średnim poziomem powierzchni przekraczającym 44 ha – i względnie silne ekonomicznie, o średnim poziomie wielkości ekonomicznej na poziomie 56 000 euro.

Zauważa się silnie zróżnicowanie regionalne położenia beneficjentów MGR z kilkoma wyraźnymi skupiskami, z których za najważniejsze uznać należy południową część województwa wielkopolskiego, styk województw podlaskiego, warmińsko-mazurskiego i mazowieckiego oraz region na południe od Warszawy w rejonie rzeki Pilicy. Poszczególne regiony charakteryzują się pewną odrębnością związaną z typem prowadzonej produkcji rolniczej oraz związaną z częstością korzystania z wybranych obszarów wsparcia.

Konstrukcja operacji MGR pozostaje spójna z założonymi celami. Wykazano, że realizacja MGR istotnie przyczynia się do znacznej poprawy warunków ekonomiczno-produkcyjnych, a efekty te są szczególnie wyraźnie widoczne w przypadku gospodarstw specjalizujących się w produkcji mleka krowiego.

Poziom zainteresowania wsparciem w ramach MGR, a także wyniki badań ekonomistów rolnych, jak i wyniki rozmów przeprowadzonych z producentami rolnymi, pozwalają stwierdzić, że sposób przygotowania operacji MGR odpowiada na potrzeby beneficjentów. Poziom zakontraktowania projektów zapewnia osiągnięcie wartości docelowych każdego z omawianych wskaźników produktu.

### **1.3 Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych**

Wszystkie zmiany legislacyjne dokonane w odniesieniu do wsparcia producentów rolnych w ramach poddziałania 5.1 *Wsparcie inwestycji w środki zapobiegawcze...* (obszar A) należy ocenić pozytywnie. Ustawodawca aktywnie reagował na zmiany zachodzące w kraju w zakresie rozprzestrzeniania się obszarów objętych ograniczeniami ASF.

Pośrednio można zaobserwować pozytywny efekt tego wsparcia, analizując zmianę w czasie liczby stad świń i pogłowie zwierząt objętych ogniskami choroby i ich spadki w latach 2021-2022.

Wsparcie spółek wodnych i związków spółek wodnych (obszar B poddziałania 5.1), również po dokonanych zmianach legislacyjnych należy ocenić pozytywnie.

Wątpliwości budzi poszerzenie zakresu wsparcia o działalności techniczno-operacyjne. Ten kierunek dotowania jest konkurencyjny w stosunku do subwencji stosowanych do podobnych lub takich samych działań wspieranych ze środków krajowych.

Z punktu widzenia ewaluacyjnego w ocenie autorów: warunki, kryteria oraz przedmiot dofinansowania w poddziałaniu 5.2 *Wsparcie inwestycji w odtwarzanie gruntów rolnych i przywracanie potencjału produkcji rolnej...* zostały prawidłowo określone.

Jednocześnie obok ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich oraz obowiązkowych pozostałych ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie realizacja tego poddziałania stanowiła dodatkowy instrument zwiększający bezpieczeństwo producentów rolnych.

#### **1.4 Restrukturyzacja małych gospodarstw**

Z badań wynika, że w trakcie funkcjonowania wsparcia zmniejszyła się liczba gospodarstw mniejszych ekonomicznie, a wzrosła tych większych. Poza tym, z roku na rok poprawiała się ich konkurencyjność. Można więc stwierdzić, że działanie to miało uzasadnienie i przynajmniej częściowo spełniło swoje zadanie.

Ustalono też, iż spośród ekonomicznie małych gospodarstw rolnych te większe częściej niż te mniejsze korzystały ze wsparcia.

Opisywana interwencja uruchomiła zróżnicowaną aktywność posiadaczy małych gospodarstw. Większość, bo 55-65% beneficjentów analizowanego poddziałania nastawiła się na osiągnięcie minimalnego wymogu wielkości ekonomicznej swoich gospodarstw, co oznacza, że powiększyli gospodarstwa do wielkości nieco przekraczającej 10 lub 13 tys. euro SO. Jednak pozostali beneficjenci powiększyli wielkość ekonomiczną swoich gospodarstw wyraźnie ponad wymaganą minimalną granicę, w tym 0,5-1,2% beneficjentów – nawet kilkakrotnie.

Wykorzystane w analizie dane systemu FADN nie pozwalają odpowiedzieć precyzyjnie na pytanie o skuteczność omawianej interwencji w latach 2019-2021, czyli w okresie po uzyskaniu przez rozpatrywane 110 gospodarstw rolnych pierwszej raty wsparcia. Badania wykazały jednak, że średnio w objętych analizą jednostkach wzrostowi wielkości ekonomicznej towarzyszył wzrost powierzchni użytków rolnych gospodarstwa, a także to, że w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą odnotowano wyraźny wzrost obsady zwierząt gospodarskich.

Przeprowadzone badania uwidoczniły również, że średnio w objętych badaniami gospodarstwach ze zbiorowości Polskiego FADN, które w 2018 r. uzyskały pierwszą ratę wsparcia w ramach tego poddziałania, corocznie zwiększał się dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego, wzrastała też dochodowość ich aktywów ogółem oraz kapitału własnego.

Ustalono także, iż do końca 2022 r. w 27,3% gospodarstw, którym przyznano pomoc operacje, te zostały w pełni zakończone. Średnia wielkość ekonomiczna docelowo osiągnięta przez opisywane gospodarstwa wynosiła 15,7 tys. euro SO, natomiast średnia powierzchnia ogółem i powierzchnia użytków rolnych wynosiły odpowiednio 10,37 i 9,29 ha. W rezultacie zarówno uzyskana wielkość ekonomiczna, jak i powierzchnia gruntów rolnych była w nich większa niż to pierwotnie zaplanowano.

Z badań wynika też, że co najmniej prawie połowa beneficjentów z ww. gospodarstw uczestniczyła w różnorodnych szkoleniach, a 4,6% skorzystało z usług doradczych.

## **2. Metaewaluacja ewaluacji zewnętrznych (ex post) Lokalnych Strategii Rozwoju realizowanych przez Lokalne Grupy Działania**

Badane raporty ewaluacyjne wskazują, że prawie wszystkie LGD udzielały dotacji przedsiębiorstwom. Jednak tworzenie inkubatorów przetwórstwa i sieci współpracy było zdecydowanie mniej popularne.

W ramach ewaluacji nie badano jednak głębiej efektów tj. korzyści (lub też innych konsekwencji), jakie przedsiębiorcom lub osobom, które rozpoczęły działalność gospodarczą przyniósł udział w projektach. Nie analizowano też trwałości efektów.

Rekomendacje zawarte w raportach są ogólnikowe. Większość sugeruje kontynuację działań bez dokładnego określenia, jakie korekty lub zmiany są potrzebne. Brakuje sprecyzowanych rekomendacji dotyczących skuteczniejszego wsparcia przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR.

Generalnie niemal wszystkie analizowane raporty ewaluacyjne wskazywały, że LGD realizowały działania skierowane do zidentyfikowanych grup defaworyzowanych. Jednak wsparcie tych grup było rozumiane nie jako cel główny tych działań, ale jako dodatkowy, który premiowany był dodatkowymi punktami w ramach lokalnych kryteriów wyboru.

Turystyka i dziedzictwo kulturowe, chociaż ujmowane w ewaluacjach łącznie, w większości dotyczyły działań związanych z turystyką lub promocją regionu. Wskazuje to na potrzebę doprecyzowania, czym jest dziedzictwo kulturowe i rozdzielenia tego obszaru od kultury i sztuki.

Kapitał społeczny wskazywany był we wszystkich analizowanych raportach. Jednak należy podkreślić dużą trudność, jaką jest mierzenie kapitału społecznego w danej społeczności. Ekspertki, biorący udział w panelu eksperckim, wskazywali, że w kontekście trudności badawczych warto koncentrować się na analizie efektów tzw. miękkich i danych jakościowych.

W analizowanych ewaluacjach sporo miejsca poświęcono sytuacji lokalnych organizacji pozarządowych, oraz barierom ich stabilnego funkcjonowania jakimi są wymogi formalne aplikowania o dotacje na realizację działań. Zwracano również uwagę na problem wypalenia i przeciążenia lokalnych liderów i społeczników.

Ocena funkcjonowania LGD pochodząca z raportów ewaluacyjnych ex-post jest bardzo wysoka.

W nielicznych raportach ewaluacyjnych podjęto próbę zdefiniowania wartości dodanej podejścia Leader.

Przeprowadzona analiza 80 raportów ewaluacyjnych wykazała, że większość z nich jest podobna pod względem zawartości i skupia się głównie na aspektach wdrożeniowych, przedstawianiu danych monitoringowych oraz opisanu ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej na terenie LGD. Skupienie raportów na aspektach wdrożeniowych może wynikać z kilku przyczyn. Po pierwsze jest to mniej pracochłonne niż badanie efektów. Analiza efektów wymagałaby większego wysiłku (w tym obecności w terenie) i podejścia badawczego, dostosowanego do specyfiki poszczególnych typów projektów, realizowanych w ramach LSR. Po drugie przedstawiciele LGD mogli koncentrować się na kwestiach wdrożeniowych, nie doceniając konieczności badania efektów.

## **DZIAŁANIA PODJĘTE W CELU ZAPEWNIENIA JAKOŚCI I SKUTECZNOŚCI WDRAŻANIA PROGRAMU (ROZDZIAŁ 3 SPRAWOZDANIA)**

Instytucja zarządzająca, w ramach działań usprawniających realizację PROW 2014-2020, opracowała i przedstawiła w 2023 roku propozycje kolejnych zmian Programu.

Zmiany te dotyczyły:

- realokacji środków pomiędzy poszczególnymi działaniami – zmiany uwzględniały stan realizacji poszczególnych działań, w tym powstałe oszczędności w tych spośród nich, w których zakończono proces kontraktacji;
- w działaniu M11 *Rolnictwo ekologiczne* - obniżenia minimalnego poziomu obsady zwierząt wymaganego do ubiegania się o premię za prowadzenie zrównoważonej produkcji roślinno-zwierzęcej.

Propozycje te były następnie opiniowane i zatwierdzane przez Komitet Monitorujący PROW 2014-2020.

Instytucja zarządzająca opracowała również nowelizacje wybranych przepisów dotyczących wdrażania poszczególnych działań. Zmiany te dotyczyły instrumentów:

- *Modernizacja gospodarstw rolnych*,
- *Inwestycje mające na celu ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych* (oba w ramach działania M04),
- *Gospodarka wodno-ściekowa*,
- *Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów* (oba w ramach działania M07).

W roku sprawozdawczym przeprowadzono kolejne nabory wniosków o przyznanie pomocy. Jednocześnie w dalszym ciągu monitorowano postęp obsługi wniosków w ramach instrumentów, dla których termin rozpatrywania upłynął bądź niebawem upłynie. Zgodnie z harmonogramem obsługi wniosków, ARiMR przekazywała IZ dane dotyczące obsługi tych wniosków w cyklach cotygodniowych. Obecnie nie odnotowuje się większych opóźnień w obsłudze wniosków. Są one rozpatrywane w terminach określonych przepisami rozporządzeń dla poszczególnych typów operacji oraz zgodnie z przyjętym harmonogramem.

W 2023 r. uruchomiono pierwsze nabory w *Zarządzaniu zasobami wodnymi* w ramach obu wspieranych zakresów inwestycji (budowy / przebudowy zbiorników retencyjnych oraz budowy / remontu urządzeń wodnych lub budowli hydrotechnicznych). Było to możliwe w pełnym zakresie po zmianach wprowadzonych w Programie, które umożliwiły wskazanie nowego rodzaju beneficjenta oraz zakresu realizowanych operacji, a także po zakończeniu działań zespołu opiniodawczo-doradczego, którego zadaniem było zaopiniowanie operacji możliwych do realizacji pod względem wpływu na środowisko.

W roku sprawozdawczym uruchomiono również nabory wniosków w ramach nowych instrumentów wsparcia, wprowadzonych do Programu w ostatnim kwartale 2022 r. – obszaru f *Zielona energia*

w gospodarstwie w ramach *Modernizacji gospodarstw rolnych* oraz działania M22 *Nadzwyczajne tymczasowe wsparcie dla rolników i MŚP szczególnie dotkniętych wpływem rosyjskiej inwazji na Ukrainę*. W obu instrumentach nabory przeprowadzono w pierwszym kwartale 2023 r. Działanie M22 zostało w całości zrealizowane i rozliczone do końca 2023 roku. Z kolei w ramach obszaru f (MGR) w 2023 r. zawarto 667 umów. Proces rozpatrywania wniosków i kontraktacji był kontynuowany po zakończeniu roku sprawozdawczego.

Instrumentem wsparcia PROW 2014-2020, który na koniec 2023 r. miał najniższy poziom kontraktacji środków, było działanie M17 *Zarządzanie ryzykiem*. Jest to zakres, w ramach którego pierwsze nabory wniosków zostały uruchomione pod koniec 2022 r. Łącznie przeprowadzono dotychczas trzy nabory - w tym dwa w roku sprawozdawczym. Kolejne dwa były planowane do przeprowadzenia w 2024 r. Przyczyną niskiego wykorzystania środków było mniejsze od zakładanego zainteresowanie ze strony producentów rolnych, które z kolei mogło w pewnym stopniu wynikać z ograniczenia ochrony ubezpieczeniowej do ryzyka wystąpienia strat spowodowanych salmonellozą.

W 2023 roku odbyło się jedno posiedzenie Komitetu Monitorującego (w dniu 22 czerwca). Na posiedzeniu tym przyjęto uchwałę w sprawie zatwierdzenia sprawozdania z wdrażania Programu za poprzedni rok.

Ponadto Komitet przyjął w trybie obiegowym uchwały dotyczące zmian PROW 2014-2020 (szczegółowo opisanych powyżej), a także uchwałę w sprawie określenia kryteriów wyboru operacji w ramach *Zarządzania zasobami wodnymi* (działanie M04, poddziałanie 4.3) w zakresie obu dostępnych obszarów wsparcia.

## **ROZPOWSZECHNIANIE INFORMACJI O PROGRAMIE (ROZDZIAŁ 4 SPRAWOZDANIA)**

Podczas realizacji operacji objętych dwuletnim *Planem operacyjnym KSOW na lata 2022-2023* zapewniano upowszechnienie informacji o PROW 2014-2020, w tym o Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

Upowszechnianie informacji o PROW 2014-2020 było realizowane na podstawie rozporządzenia wykonawczego Komisji UE nr 808/2014 z dnia 17 lipca 2014 r., księgi wizualizacji znaku PROW 2014-2020 oraz strategii komunikacji PROW 2014-2020.

Podstawową formą przekazywania informacji były konferencje, warsztaty, szkolenia i spotkania informacyjne, podczas których dystrybuowano materiały informacyjno-promocyjne dotyczące Programu.

Utrzymywany był kontakt ze środkami masowego przekazu: telewizją, radiem, prasą - np. prowadzono emisję audycji radiowych w krajowych i regionalnych rozgłośniach radiowych oraz wątków na temat PROW 2014-2020 w programach telewizyjnych w krajowych stacjach.

Informacje dotyczące PROW 2014-2020 udzielane były podczas międzynarodowych, ogólnopolskich i lokalnych wydarzeń o charakterze rolniczym, targów, imprez plenerowych – w formie stoisk informacyjnych, podczas których dystrybuowano materiały informacyjne i promocyjne.

Wszystkie jednostki regionalne prowadziły strony internetowe poświęcone PROW 2014-2020. W serwisach można było znaleźć informacje dotyczące: aktualności, założeń programowych, legislacji krajowej i unijnej, ogłoszeń o naborach wniosków, informacji o procedurach wypełniania wniosków oraz informacji o szkoleniach z zakresu PROW 2014-2020. Na portalu [www.ksow.pl](http://www.ksow.pl) oraz na kanałach KSOW w mediach społecznościowych zamieszczano zaproszenia i informacje o inicjatywach na terenie UE, dotyczących obszarów wiejskich, w tym też realizowanych w ramach Programu. Publikowano również przykłady projektów realizujących priorytety PROW, sfinansowanych ze środków Programu, a także opisy i relacje z działań realizowanych w ramach planu operacyjnego jednostki centralnej KSOW. Zamieszczane informacje przygotowywane były tak, by jednoznacznie wskazywać na źródło finansowania inicjatyw.

Działania informacyjne prowadzone były również poprzez kontakt bezpośredni w punktach informacyjnych PROW 2014-2020. Jednostki regionalne udzieliły w tych punktach w 2023 r. ponad 57 tysięcy konsultacji. Przykładowo w województwie lubelskim dotarcie do szerszej grupy odbiorców w celu zapewnienia upowszechniania Programu możliwe było dzięki ponownemu uruchomieniu mobilnego punktu informacyjnego. Udało się przekazać informacje około tysiącu osobom na temat Programu oraz przeprowadzić dystrybucję materiałów promocyjnych.

Zapewniano upowszechnienie informacji o Programie, w tym o KSOW, w sposób dostosowany do sposobu realizacji operacji. Do informowania i rozpowszechniania informacji o pomocy otrzymanej z EFRROW zgodnie z warunkami określonymi w księdze wizualizacji znaku PROW 2014-2020 zobowiązywano w umowach wykonawców poszczególnych zadań oraz partnerów KSOW w ramach realizowanych operacji. Dodatkowo, jednostki wdrażające zapewniały obowiązek informowania także we własnym zakresie, np. poprzez udostępnianie banerów / roll-upów / plakatów

opatrzonych logotypami zgodnie z księgą wizualizacji znaku PROW 2014-2020 i przekazywanie informacji ustnej w trakcie realizacji operacji np. konferencji, szkoleń, wyjazdów oraz zamieszczaniu informacji na portalu KSOW.

Sposób informowania o źródle finansowania i wkładzie finansowym UE był uzależniony od rodzaju operacji i różnorodności wykorzystywanych nośników, m.in.:

1. wydarzenia plenerowe (targi, wystawy, dożynki itp.) oznakowane poprzez ekspozycje roll-upów / banerów / plansz zawierających wymagane logotypy, ponadto informacje o wsparciu ze środków EFRROW były przekazywane przez pracowników obsługujących stoiska,
2. spotkania informacyjne / szkolenia / konferencje / warsztaty / wyjazdy oznakowane były zgodnie z wymogami, poprzez ekspozycję wymaganej wizualizacji w salach, oznakowanie prezentacji, list obecności oraz innych materiałów informacyjnych przeznaczonych dla uczestników,
3. audycje radiowe zawierały odwołanie słowne, audycje telewizyjne opatrzone były planszą z odpowiednimi logotypami i odwołaniem słownym,
4. materiały informacyjne / materiały informacyjno-promocyjne / roll-upy / artykuły prasowe oraz materiały informacyjne dotyczące poszczególnych operacji zawierały odpowiednie logotypy oraz slogan i odwołanie słowne,
5. materiały promocyjne zawierały odpowiednie logotypy oraz slogany.

Przy realizacji działań w zależności od rodzaju operacji i typu nośnika zamieszczano następujące informacje:

1. wymagane logotypy (tj. co najmniej UE, KSOW, PROW 2014-2020) oraz slogan *Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa Inwestująca w obszary wiejskie*;
2. wymagane logotypy i odwołanie słowne: *Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa Inwestująca w obszary wiejskie; Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi; Projekt/ audycja/ materiał/ publikacja opracowana przez ....; Projekt/ audycja/ publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach pomocy technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.*

## **ROZDZIAŁY 5-9**

**W SPRAWOZDANIU ROCZNYM ZA 2023 ROK NIE SĄ WYPELNIANE**

### **SPRAWOZDANIE Z WDRAŻANIA INSTRUMENTÓW FINANSOWYCH (ROZDZIAŁ 10 SPRAWOZDANIA)**

Dane zawarto w sprawozdaniu w formie tabelarycznej w formacie ustalonym przez Komisję Europejską.

### **ZAŁĄCZNIK DOTYCZĄCY MONITOROWANIA – TABELE WSKAŹNIKÓW (ROZDZIAŁ 11 SPRAWOZDANIA)**

Dane zawarto w sprawozdaniu w formie zestawu tabel w formacie ustalonym przez Komisję Europejską.